

Format de citation

Bobková, Lenka : recension de : Johannes Abdullahi, Der Kaisersohn und das Geld. Freigebigkeit und Prachtentfaltung König Johans von Böhmen (1296–1346), Luxembourg : Imprimerie Centrale, 2019, dans : Český časopis historický, 2020, 4, p. 1156-1161, <https://recensio-stag.lorax.syslab.com/r/ce6a84d2597d4d4692dc3f02c98c7dfb>

český
časopis
historický

copyright

Cet article peut être téléchargé et/ou imprimé à des fins privées.
Toute autre reproduction ou représentation, intégrale ou substantielle de son contenu, doit faire l'objet d'une autorisation (§§ 44a-63a UrhG / German Copyright Act).

tedy jít o pozdější fabulaci. Dějinná závažnost takovýchto invektiv je však dnes jen těžko hodnotitelná.

Autorka recenzované publikace dokázala kriticky zhodnotit a sumarizovat dosavadní evropské poznání vlády prvního Lucemburka na českém trůně a čtivou formou předala toto téma zájemcům k dalšímu promýšlení a bádání. Pevně věřím, že dílem Lenky Bobkové nebude zklamána česky čtoucí historická obec ani poučená laická veřejnost.

Zdeněk Žalud

Johannes ABDULLAHI

Der Kaisersohn und das Geld. Freigebigkeit und Prachtentfaltung König Johans von Böhmen (1296–1346)

(= Centre Luxembourgeois de Documentation et d'Etudes Médiévales, Bd. 47)

Luxembourg, Cludem 2019, 368 s., ISBN 978-2-919979-34-9.

Předkládaná kniha vychází z disertační práce obhájené na Ludwig-Maximilians-Universität München. Abdullahi v ní shrnul svůj dlouhodobý výzkum Janova zacházení s penězi ve vztahu k jeho panovnické i osobní reprezentaci, která byla zároveň projevem jeho mocenských ambicí.¹ Základní cíl své práce autor formuloval jako snahu o postžení funkce a významu Janových výdajů na základě v tomto směru relevantních narativních pramenů (s. 9). Vycházel z rozporu v hodnocení Janova nakládání s financemi v literární produkci pocházející z českého a západoevropského prostředí. U nás tradované rozmařilé utrácení krále Jana konfrontoval s širším politicko-společenským kontextem, který chování krále nejen ovlivňoval, ale také podmiňoval. Vžitě soudy Abdullahi relativizoval na základě nové interpretace „starých“, známých pramenů, či pramenů v dané souvislosti opomíjených. Práci o štedrosti a nádherymilovnosti prvního Lucemburka na českém trůnu tak pojal v širokém spektru problémů, rozdílnosti prostředí, příčin a následků, konvencí i literárních klišé.

Neotřelý název knihy, zdůrazňující postavení Jana Lucemburského jako syna císaře Jindřicha VII., odpovídá jedné z ústředních autorových myšlenek, že totiž otcovské dědictví a zodpovědnost za něj sdílel nejen Jan ve svém vědomí, ale vnímalo ho i panovníkovo okolí na západ od českých hranic (a možná ještě intenzivněji na jih od Alp, soudě podle zmínek

1 Dílčí aspekty Janových peněžních transakcí autor již rozpracoval ve studiích: Johannes ABDULLAHI, *Johann der Blinde und seine „rheinischen Hansel“: Geld und Hof im zeitgenössischen Diskurs*, in: Eva Schlotheuber – Hubertus Seibert (eds.), *Soziale Bindungen und gesellschaftliche Strukturen im späten Mittelalter* (14.–16. Jahrhundert), Göttingen 2013, s. 261–279; TÝŽ, *Die erste Goldmünze Böhmens. Die Münzpolitik Johannes des Blinden zwischen Kapitalbedarf und repräsentativem Herrschaftsstil*, in: Martin Bauch – Julia Burkhardt – Tomáš Gaudek – Václav Žurek (eds.), *Heilige, Helden, Wüteriche. Herrschaftsstile der Luxemburger (1308–1437)*, (=Forschungen zur Kaiser- und Papstgeschichte des Mittelalters. Beihefte zu J. F. Böhmer, Regesta Imperii, Band 41), Wien – Köln – Weimar 2017, s. 149–173.

o Janovi v kronikách italských měst). Autor tak volně navázal na tezi prezentovanou především v lucemburských historických kruzích a obsaženou ve statích Michela Marguea a zvláště Michela Paulyho, na něž se také odvolává.² Autor zároveň správně konstatuje, že v českém prostředí poukázání na odkaz Jindřicha VII. srovnatelnou roli nehrálo. Bylo by možné dodat, že k tomu ani nebyl důvod, protože v českých politických kruzích rezonovalo silné vědomí vlastní dynastie, ustanovené bez bezprostředního zásahu římského panovníka a v mnoha směrech na něm nezávislé. Kdy a na kolik fungovala aura odlesku císařské slávy ve Francii, nedokážu komplexně posoudit, ale autor má zřejmě pravdu v tvrzení, že v době, kdy byla papežem zpochybňována vláda Ludvíka Bavora, měla připomínka Jindřicha VII. pro Janovo postavení určitý politický potenciál, byť v kuriálních kruzích nebyl právě Jindřich VII. vnímán pozitivně.

Do úvodní pasáže knihy vložil Abdullahi i obecné úvahy o nutnosti reprezentace panovnické moci prostřednictvím ceremonií, pořádáním či sdílením různých slavností a turnajů. Takové akce byly ve své podstatě součástí panovnickovy diplomacie a vyžadovaly finanční prostředky, jichž se konkrétně králi Janovi, ale i jiným středověkým vládcům, permanentně nedostávalo. Autor mluví o „zpeněžení politiky“ (*Monetarisierung der Politik*), která byla důsledkem ekonomických a společenských změn, vedoucích k většímu objemu a rozšíření peněz. V této souvislosti také uvažuje nad křehkým rozdílem mezi darem (*ars donandi*) a úplatkem, spojenectvím a klientelismem a klade si otázku, na kolik lze v naznačeném vývoji hledat prvky „modernizace“ ve smyslu moderní státnosti. Abdullahi v úvodu též naznačil tři oblasti Lucemburkových výdajů, jimž se bude věnovat – reprezentaci na slavnostech a turnajích, odměňování šlechticů usazených mezi Rýnem a Moselou a ražbou zlatých mincí v Čechách (náklady na válečné podniky a teritoriální politiku se autor nezabývá).

Osou výkladu je konfrontace rozdílných výpovědí českých pramenů³ a literárních děl ze zemí na západ od Rýna, včetně Francie, která jsou představena ve druhé kapitole knihy (*Das konträre Urteil der narrativen Quellen*, s. 35–47). V postavení jejich autorů Abdullahi vidí jeden z důvodů odlišného pohledu na krále Jana. Čeští kronikáři patřili vesměs k duchovním, kdežto západoevropští literáti, i když byli často také kleriky, náleželi zároveň ke dvoru, nebo k němu měli blízko. Markantním příkladem tohoto rozdílu jsou dva nejsdělnější literáti – Petr Žitavský a Guillaume de Machaut.

Druhý, zásadní moment rozdílného pohledu na Janovu velkorysost a štědrost J. Abdullahi vidí v odlišnosti prostředí, v němž se zrodil. Dospívá k závěru, že ve Francii, či Porýní se na rozdíl od Čech neřešilo, odkud Jan peníze bere, jak a kde je utrácí. Autor toto tvrzení dokládá poukázáním na skutečnost, že Petr Žitavský neodsuzuje okázalé slavnosti obecně (viz poměry za Václava II.), ale kritizuje nákladný život rytířského panovníka

2 Michel PAULY, *Der Traum von der Kaiserkrone. Die vergeblichen Bemühungen König Johanns von Böhmen um die Kaiserwürde*, Zeitschrift für historische Forschung 35, 2008, s. 549–578.

3 Opírá se především o Zbraslavskou kroniku, kroniky Františka Pražského a Beneše Krabice z Weitmile, francouzský překlad Dalimilovy kroniky a o Vlastní životopis Karla IV.

mimo Čechy. Na druhé straně se pozastavuje nad nedůstojným chováním krále, který se vydával na cestu s nepočetným a málo vybaveným doprovodem. Jinými slovy Petr Žitavský vlastně kritizoval vyvážení finančního kapitálu ze země a Abdullahi si klade otázku, zda u kronikáře jde již o projev „moderního“ uvědomění si problému, který vzniká z napětí mezi přijatelným hospodařením a panovnickou nádherou.

V následující části knihy autor své teze rozpracoval do tří kapitol podle již uvedených okruhů Janových výdajů na politickou reprezentaci. První segment, nazvaný *Kostspielige Feste und Turniere*, je zaměřena na turnaje, korunovace a svatby, jimž byl král přítomen. Abdullahi je důsledně sleduje spektrem finančních nákladů a zdůvodňuje je královými politicko-reprezentačními cíli. Text doplňuje příloha, připomínající tyto události v chronologickém sledu (s. 334–335). Z celkem 22 zaznamenaných slavností je šest korunovací, včetně dvou pražských: Jana a Elišky (1311) a druhé Janovy ženy Beatrix Bourbonské (1337). Zbývající čtyři se vesměs týkají francouzských korunovací: Karla IV. Sličného (1322), jeho dvou žen: Janovy sestry Marie (1323) a Johany z Évreux (1326), a zakladatele nové dynastie Filipa VI. z Valois (1328).

Jan byl krom vlastních svateb přítomen uzavření dětského sňatku svého syna Jana Jindřicha s Markétou Tyrolskou (1330), zaznamenaného korutanským kronikářem Janem z Viktringu, a také svatby Ludvíka IV. Bavora s Markétou Holandskou (1324). Čtyřikrát je zaznamenána účast krále Jana na nějaké mimořádné slavnosti (1331 Castelfranco v severní Itálii, 1335 Valenciennes, 1335 Visegrád, 1344 Mety). Ve všech případech šlo o diplomatická setkání, při nichž reprezentace královského majestátu hrála důležitou roli.

Na turnaje tudíž zbývá pouze devět položek, včetně dvou pražských (1319, 1321). Těm autor věnoval poměrně značnou pozornost. V případě Artušovské slavnosti (1319) zpochybnil jednoznačné tvrzení Petra Žitavského o neúspěchu slavnosti s ohledem na absenci zahraničních hostů. Detailní rozbor celé situace autora dovedl k názoru, že uspořádání rytířských her Jan myslel jako vstřícný krok na cestě ke smíření se šlechtou, což se ale minulo účinkem. Ani druhý pražský pokus o turnaj Janovi příliš nevyšel, nikoliv však pro malou honosnost slavnosti, ale kvůli královu zranění. Další turnaje i jiné slavnosti, jichž se Jan zúčastnil, se již odehrály mimo Čechy. Účast na nich byla zřejmě nákladná, i když je většinou král nepořádal. S autorem lze souhlasit, že účast na oněch turnajích nepředstavovala pro krále jen plané povyražení, neboť vesměs šlo o velké společenské události, jejichž neodmyslitelnou součástí byla nejen udatnost rytířů, ale i na odiv stavěná velkorysost a štědrost, a to jak v rovině kurtoazní, tak politické.

Autor též poznamenává, že se v západoevropské literatuře při líčení rytířských kláních o Janovi často mluví jen jako o králi či o českém králi, což potvrzuje nejen jeho proslulost, ale také jedinečnost královského titulu mezi účastníky turnajů. Ve francouzsko-vlámském prostředí tradovanou informaci o tom, že Jan na počátku roku 1324 v Cambrai utrácel peníze z výkupného od Habsburků, požadované za zajatého Jindřicha Habsburského v bitvě u Mühldorfu (1322), lze ale opřít jen o tvrzení Petra Žitavského o slibu rakouské strany závazek splatit (polovina září 1323). Účast Jana Lucemburského na turnaji v Compiègne v prosinci 1340 mohla mít opravdu pouze reprezentativní funkci, neboť král byl již zcela slepý. Před komplexnějšími závěry trochu varuje skutečnost, že se mnohdy

o určité události zachovala zpráva pouze u jednoho literáta, ať již Janova oslavovatele (Jean le Bel k turnaji 1327), nebo kritika (Petr Žitavský k pražským turnajům 1319, 1321).

Návštěvy Francie a účast na jejích slavnostech v politicko-reprezentačním itineráři krále Jana nepochybně dominují, což bylo dáno jeho politickou i osobní orientací na pařížský dvůr. V Čechách se tyto vazby mohly jevit jako panovnickovo opomíjení českých záležitostí, v perspektivě postavení Lucemburků v Evropě šlo však o politický kurz zcela zásadního významu. Autor rozlišuje jeho dvě fáze. První se týkala let 1323–1324 a odehrávala se na pozadí Janovy kolize ve vztazích k Ludvíku Bavorovi, z níž hledal cestu ve spojení s francouzským králem Karlem IV. Sličným, manželem své sestry Marie. Po její předčasné smrti se Jan Lucemburský snažil přízeň francouzského krále neztratit, což demonstrovala i jeho účast na korunovaci Karlovy nové manželky Jany d'Évreux (k Janově účasti se kriticky vyjádřil Petr Žitavský). Druhá fáze upevňování Janových vazeb k Francii spadá do doby vlády Filipa VI., jehož korunovace v roce 1328 se Jan zúčastnil. Autor připomněl i Janovu návštěvu Paříže v roce 1332, kdy byl sjednán sňatek Guty Lucemburské s následníkem francouzského trůnu Janem Dobrým. Posledně jmenované události je možná třeba více vnímat i na pozadí budování italské signorie, potencionální „brány“ na cestě k císařské koruně.

Podrobným popisem smyslu Janovy účasti na uvedených festivitech autor dokazuje, že náklady na ně vynaložené nebyly zbytečné, ale naopak nezbytné. Zda tato honosná sebe prezentace byla úměrná příjmům krále Jana, je jiná otázka, v každém případě si byl schopen potřebné peníze v Českém království opatřit, byť ne vždy standardním způsobem a na úkor panovnické domény, za což si vysloužil kritiku Petra Žitavského. Vzhledem k tématu výdajů krále Jana mohl autor možná poskytnout větší prostor pobytu královice Karla na francouzském dvoře, o jehož financování se jeho otec – přes svou vyzdvihovanou štedrost – zřejmě příliš nestaral.

Čtvrtou kapitolu knihy věnoval Abdullahi zamyšlení nad údajným štedrým odměňováním králových porýnských podporovatelů, či „kumpánů“ (*Umfangreiche Zuwendungen für rheinische „Hansel“*, s. 131–263). Název vychází z textu Vlastního životopisu Karla IV., v němž je Jan obviňován, že peníze utrácí „*inter Rinenses Henkinos*“, v překladu autora „*mit rheinischen Hanseln*“.⁴ Jde o úryvek z předposlední 19. kapitoly, která již není císařovým dílem. Proto autor správně celou pasáž považuje za kritický názor Karlova okolí na Janovo nakládání s penězi za hranicemi Českého království.

Po přehledu různých interpretací uvedeného textu Abdullahi rozvinul otázku velkých darů a odměn, které podle českých kronik Jan na počátku své vlády v Čechách poskytoval svým „cizím“ rádcům u dvora, později pak především svým leníkům v teritoriu na západ od Rýna a v okolí lucemburského hrabství. Autor uvádí motivace těchto „darů“, pod nimiž se mohlo skrývat i vyplácení žoldů, a připomíná chválu královny štedrosti, která zaznívá ve zprávách heroldů a v dílech okruhu německy píšících básníků (autor využil především skladby „*Minne und Gesellschaft*“, „*Die Schule der Ehre*“ a „*Die besten Drei*“).

⁴ Místo je překládáno různě. V českém překladu J. Pavla zní „peníze utratí mezi rýnskými oblíbenci“, viz *Vita Karoli Quarti*, Praha 1978, 154–155.

Velkou pozornost J. Abdullahi záslužně věnoval rozboru lenní soustavy krále Jana jako lucemburského hraběte v oblasti na západ od Rýna (u nás poměrně málo reflektované) a kolem lucemburského hrabství (instruktivní mapka na s. 194, soupis leníků na s. 339–359). Vyslovil celkem oprávněné přesvědčení, že malá zkušenost s lenním systémem v Čechách vedla české kronikáře k nepochopení králových výdajů, spojených se získáním lenního slibu. Z této neznalosti pak plynulo jejich přesvědčení o Janově plýtvání „českými“ penězi za hranicemi království. Janovo prosazování lenního systému v Čechách autor pouze zmínil, ale dále s ním nijak nepracoval.⁵

Samostatně se Abdullahi věnoval zástavám královského zboží v Čechách a jejich kritice v českých kronikách i ve Vlastním životopisu Karla IV. Zamýšlel se nad nimi v kontextu vývoje vztahu mezi králem a šlechtou, který po překonání vládní krize (1318–1319) prošel výraznou změnou. Při hodnocení důvodů, smyslu i důsledků Janových zástav je autor velmi střídavý. Upozornil mj. i na skutečnost, že zástavní politiku provozoval ve velkém také Karel. Necítil však na šlechtu, ale většinou se obracel do řad bohatých měšťanů, což činil obdobně i král Jan na počátku své vlády.

Oproti starším tezím o tom, že si Jan po smlouvách v Domažlicích (1318) „kupoval“ loajalitu české šlechty (odvolává se na J. Hoensche, P. Morawa a F. Seibta), postavil Abdullahi opatrnější hodnocení králova chování, které je třeba diferencovat podle konkrétní situace, charakteru dluhu, věřitele i typu zástavy. Změna politického kurzu podle něj vedla k oslabení kontaktů krále s měšťany i s částí duchovních, které ve vlivných pozicích v panovníkově nejbližším okolí nahradili příslušníci šlechty. To se odrazilo ve výběru králových věřitelů a finančníků, do jejichž čela se dostal Petr z Rožmberka. Důsledky naznačeného procesu autor chápe jako zatím otevřenou otázku, což napovídá i název podkapitoly *Ausblick: Ausverkauf Böhmens oder Integration des böhmischen Adels?*

V poslední kapitole se Abdullahi zabýval důvody a okolnostmi, které vedly krále Jana k ražbě zlatých florénů v Čechách (5. *Die erste Goldmünze Böhmens*, s. 264–293). Rozpracoval v ní již publikovanou stať na toto téma a v souladu s celkovou koncepcí knihy opět položil otázku, zda zavedení této exkluzivní ražby mělo jen reprezentativní cíl, jak se často soudí, nebo také ekonomické pozadí. I v této části práce je téma rozpracováno do širokých souvislostí, včetně historického rámce zlatých ražeb, jejich vzorů, nalezišť zlata v Čechách a organizační struktury ražby, personálního obsazení správních funkcí a činnosti italského konsorcia. Na základě pečlivého studia pramenů autor dospěl k závěru, že ražba zlatých mincí primárně nepramenila z touhy císařova syna po reprezentaci, ani z jeho úsilí o získání nového zdroje příjmů, ale že o ni měli

5 Mohl více vytyžit z Žaludovy studie, na níž se odvolává, viz Zdeněk Žalud, *Königliche Lehnsträger am Hofe Johannis des Blinden und Karls IV. Ein Beitrag zur sozialen Stellung der böhmischen Herren von Landstein und der Herren von Kolditz im 14. Jahrhundert*, in: Eva Schlotheuber – Hubertus Seibert (eds.), *Soziale Bindungen und gesellschaftliche Strukturen im späten Mittelalter (14.–16. Jahrhundert)*, Göttingen 2013, s. 177–205.

přínejmenším stejný zájem severoitalských obchodníků působících na Janově dvoře, jimž kvůli svým dluhům velkoryse poskytoval privilegia.

Knihu uzavírá výstižné resumé (s. 294–303). Pro čtenáře vstřícná je též příloha obsahující čtyři prosopografické přehledy s odkazy na prameny, případně též na literaturu a s vysvětlujícími poznámkami. První z nich představuje soupis zpráv o slavnostech a turnajích, na nichž se král Jan podílel. Velmi cenný je v pořadí druhý přehled vztahů krále k některým šlechticům podle spisů *Minne und Gesellschaft*, *Die Schule der Ehre* a *Die besten Drei*. Třetí příloha je ukázkou nejvyšších sum za vzdání léna (Manngeld), poslední přináší abecední soupis dvou set vazalů a hradních manů krále Jana jako hraběte lucemburského v oblasti mezi Rýnem a Moselou.

Kniha Johanna Abdullahiho představuje neotřelý, záslužný a přínosný pohled na jeden z citlivých aspektů vlády krále Jana a zajímavým způsobem rozšiřuje pohled na jeho osobnost. Autor vyšel z dobré znalosti širokého spektra narativních pramenů i relevantní literatury, byť česká produkce je v ní zastoupena spíše okrajově.

Lenka Bobková

Johannes ABDULLAHI

***Der Kaisersohn und das Geld. Freigebigkeit und Prachtentfaltung
König Johans von Böhmen (1296–1346)***

(= Centre Luxembourgeois de Documentation et d'Etudes Médiévales, Bd. 47)

Luxembourg, Cludem 2019, 368 s., ISBN 978-2-919979-34-9.

S jistou nadsázkou by bylo možno říci, že kniha se stejně tak mohla jmenovat *Der Kaisersohn und die Geldnot*. Neradostné finanční situace českého krále Jana Lucemburského si ovšem byla odedávna vědoma nejen odborná literatura. Je však třeba říci, že komplikovanou finanční situaci měli víceméně všichni potentáti, Jan byl ovšem mezi nimi opravdu „králem“. Přesto je Abdullahi první, kdo ji dal do titulku své rozsáhlé disertace, obhájené na mnichovské univerzitě ne bez účinné podpory profesorů mladé lucemburské univerzity M. Paulyho a M. Marguea. Českého čtenáře zájem o „české“ téma „z venku“ potěší, ale současně si živě uvědomuje, že současně jde o výsostné téma evropské. Nicméně vždy musí jeho zpracování poměřovat s tím, co nabízí domácí literatura. Doba, kdy si západní zahraniční literatura víceméně „vystačila“ bez její znalosti (výjimky potvrzovaly pravidlo), je k prospěchu věci minulostí, nicméně s jejími residuy se nutně dále setkáváme.

Z našeho pohledu je třeba Abdullahiho zájem nejen vítat jako projev toho, že *in Bohemia non sunt leones*, ale také číst knihu tak, abychom si z ní odnesli to přínosné z pohledu z jiného úhlu. Není tedy div, že čtenář začíná seznamem použitých pramenů a literatury. Stovky titulů, které jsou uváděny v takových soupisech, někdy nutně vzbuzují údiv až obdiv, i když je třeba zachovávat rezervu s tím, že je třeba poohlédnout se i po tom, co uvedeno není a ovšem zvažovat, zda to bylo na škodu toho či onoho díla, či je to možno pominout. Podívejme se tedy z tohoto aspektu na skoro třicetistránkový seznam Abdullahim použité literatury a pramenů.